

Соколовська С. Ф.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри германської філології та зарубіжної літератури

Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СМИСЛОВІ МОДИФІКАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ РОЛАНДА ШИММЕЛЬПФЕННІГА

Досліджуючи художній дискурс конкретного автора в сукупності всіх мовленнєвопогоджувальних чинників, ми виявляємо лінгвокогнітивні механізми, що розкривають особливості дискурсивної інтерпретації дійсності мовною особистістю. В авторському художньому тексті елементи мовної системи переломлюються крізь креативне сприйняття творчої мовної особистості. При цьому суб'єктивна модель реальності, що вибудовується в авторських текстах, і втілені в мові фундаментальні уявлення про світобудову присутні в художньому тексті від початку, оскільки основну інформацію про світ привносить сама мовна система. У такий спосіб мовна картина світу (КС) виступає як первинна, маючи «передтекстовий» характер, а авторська картина світу функціонує як вторинна, що має динамічний характер і є модифікацією мовної КС.

У ціннісно-смісловій парадигмі вивчення лінгвокогнітивної основи мовленнєвої діяльності доцільно розглядати репрезентовані в художньому дискурсі когнітивні структури як ментальні утворення, що визначають систему ціннісних координат автора. Досліджуючи художній дискурс як особливе креативне середовище, можна виявити особливості того, як інтерпретуються авторською свідомістю загальнокультурні цінності.

Як зазначає О. Селіванова, під час лінгвокогнітивного дослідження художнього дискурсу слід враховувати, що мовна картина світу відображає світосприйняття повсякденної, «наївної» свідомості узагальненого «колективного» носія мови. Нюанси індивідуальної концептуалізації не є знаковим утворенням, тому в авторському дискурсі дискретно реалізуються лише окремі грані загальнокультурних концептуальних смислів [3, с. 407]. В середовищі індивідуально-авторського художнього дискурсу, реалізуючись в одиницях художнього тексту, авторські концепти отримують семіотичне вираження в дискурсивних знаках, що виступають як ключові в ідіостилі автора. У такий спосіб ціннісно навантажені слова

в авторському дискурсі набувають додаткових дискурсивно зумовлених смислів.

Слід зазначити, що поняття «смысл», як особистісна і ситуативна категорія, містить сукупність усіх психічних фактів, що виникають у нашій свідомості завдяки слову. Це уможливує співвіднесення лінгвістичного підґрунтя номінацій з емотивними та когнітивними структурами мовної свідомості. Неочікувані лінгвістичні зв'язки використаних у художньому тексті мовних одиниць експлікують нестандартні когнітивні структури, репрезентовані в унікальних авторських мікроконтекстах.

Таким чином, дискурсивний смысл функціонує як елемент когнітивного утворення, що формується в унікальному поєднанні мовної КС з індивідуальним авторським переосмисленням номінованої реальності. Семантика дискурсивної одиниці характеризується «розмитістю» денотативною співвіднесеністю, «рекомбінацією» сем у структурі дискурсивно зумовленого значення, яке корелює з мовним значенням використаної лексичної одиниці, а також вільним і часто амбівалентним аксіологічним змістом. Так, у художньому дискурсі Р. Шиммельпфенніга аксіологічна амбівалентність характеризує семантику одного з ключових засобів вербалізації авторського концепту «Persönlichkeit» – лексему *ruinieren*. На прикладі ключового вербалізатора ми спостерігаємо синергетичну взаємодію концептуального змісту і дискурсивної інтенції автора. Дієслово *ruinieren* у мовній системі має значення: 1) in einen sehr schlechten Zustand bringen und so in seiner Existenz treffen; 2) radikal schädigen; 3) vernichten; 4) etwas nicht verwirklichen lassen. [4, с. 1477]. У художньому дискурсі Р. Шиммельпфенніга це дієслово реалізується у контекстах, які актуалізують різні семантичні варіації:

FRANK Du **ruinierst** die Wände –

ANDI Die Wände –

FRANK Ja, die Wände –

ANDI Die Wände sind schon **ruiniert** –

Kurze Pause.

Übermorgen kommt die Malerfirma, die hier nach neunzehn Jahren alles komplett streicht –

FRANK **Ruiniert?** Die Wände sind nicht **ruiniert**. Abgenutzt, vielleicht, aber nicht **ruiniert** – **ruinieren** tust du sie – das Zeichen kann doch niemand mehr überstreichen [5, с. 662].

При цьому виникає синкретична поліфонія смислів, що формуються при розширенні вербального контексту: з одного боку, реалізовано семантичне значення «Vernichtung», а з іншого боку, актуалізовану сему «Vergeblichkeit», що зумовлено асоціативним співвіднесенням

зі словом «Vergänglichkeit». У такий спосіб ми спостерігаємо подвійне кодування авторської рефлексії щодо реалій навколишнього світу: 1) знакове втілення концептуалізації свідомістю «колективного» носія мови реалізовано в сигніфікативному плані семантики; 2) в індивідуальному дискурсі, як системі вторинного перекодування, репрезентовано суто авторську концептуалізацію.

Отже, ми спостерігаємо реалізацію потенційних можливостей лексичної одиниці, зануреної в синергію художнього дискурсу. Периферійна семантика, супроводжуючи систему стійких і конвенційно закріплених значень у мові, не просто доповнює узуальну семантику, вона є одним із провідних чинників дискурсивної синергії, що виражається в формуванні незалежних від системних лексичних значень смислів. Смеслотворення постає як процес, що синтезує різноманітні чинники. Ці чинники зумовлюють різноспрямовані вектори смеслотворення, не обмежуючись лише семантичною рекомбінацією та дискурсивним прирощенням смислу:

ANDI Sie sind **verletzt**.

ROMI V. Ja – und ich weiß nicht, woher. Etwas muss mich **getroffen haben**.

Kurze Pause.

Und als ich aufwachte, war ich wieder hier.

ANDI *zuckt mit den Schultern*. Ich war **draußen** – ich weiß nicht, was vorher war.

ROMI V. Woher wusstest du – dass ich hier sein würde, wenn du zurückkommst. Oder?

Keine Antwort. Andi räumt weiter seine umgefallene Kiste ein. Einzelne Stücke seiner Kindheit betrachtet er dabei. Autos, Indianer, Legosteine.

Schweigen. Er hält ein Matchboxauto in der Hand.

ANDI Das ist ein alter Rennwagen, **ein Auto mit Flügeln** –

Er demonstriert die nach oben aufschwingenden Wagentüren des Autos.

Die Türen sind wie **Flügel** [5, с. 663].

Як зазначає Н. Астрахан, характеристики та аспекти організації художньої реальності потребують особливої уваги та роз'яснення. Можна говорити про референтність не лише цілісної картини світу, поданої у творі, а й окремого образу, слова, авторської інтерпретаційної моделі [1, с. 183]. Щодо провідної «сценарної пружини» дискурсивної інтенції, яка реалізується в прикладі з п'єси «Жінка з минулого», то йдеться не лише про розділ на своє (замкнене ізольоване життя всередині оселі) і чуже (зовнішній простір), але й внутрішні кордони всередині сім'ї [2, с. 260]. Подружжя Франк і Клаудія та їх син Анді збираються переїжджати. Квартира у старому будинку майже порожня, але порожнеча помітна і у стосунках: очевидно, що між чоловіком

і дружиною немає, а скоріш за все, і ніколи не було, кохання; син є чужим своїм батькам, їх розділяють двері, що постають нездоланими перешкодами:

*Der großzügige Wohnungsflur einer Altbauwohnung. Vier **Türen**, die von dem Flur abgehen: die **Eingangstür** mit zwei Flügeln, die **Tür** zum Bad, die **Tür** zum Zimmer des Sohnes, die **Tür** zum Schlafzimmer der Eltern. Eventuell ein Durchgang oder eine weitere **Tür** zu Wohnzimmer und Küche [5, с. 641].*

Наведений приклад показує, що процес смислотворення в художньому дискурсі постає явищем синергетичним, уможливило розуміння художнього тексту як потоку смислів і асоціацій. Саме в дискурсивному середовищі додаткові прирощення лексичної семантики роблять максимально відкритим смисловий простір. Очевидно, що процес смислотворення визначається суб'єктивністю індивідуального розуміння, оскільки в умовах художньої комунікації значення слова не є константним, і, функціонуючи в дискурсивному середовищі, значення лексичної одиниці «домислюється» комунікантами. Смислотворення, як лінгвоментальне підгрунття художнього дискурсу, відбувається у балансуванні між мовною загальнокультурною основою та суб'єктивними відхиленнями, зумовленими особливостями індивідуальної мовної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Астрахан Н. І. Буття літературного твору. Аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.
2. Васильєв Є. М. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2017. 532 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля. К, 2008. 712 с.
4. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim : Bibliographisches Institut GmbH, 2011. 2112 s.
5. Schimmelpfennig R. Die Frau von früher. Stücke 1994–2004. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 2009. 688 s.